

Covid-19 Pandemi Sürecinde Gebelerin Psikososyal Sorunları ve Hemşirelik Bakımı

Psychosocial Problems and Nursing Care of Pregnancy During the Covid-19 Pandemic Process

Meltem KOÇAK¹, Nazlı BALTACI²,

¹ Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Programı
• kckmltm23@gmail.com • ORCID > 0000-0003-3359-2754

² Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı
• baltacinazli@gmail.com • ORCID > 0000-0001-8582-6300

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Derleme / Review

Geliş Tarihi / Received: 18 Haziran / June 2021

Kabul Tarihi / Accepted: 2 Eylül /September 2021

Yıl / Year: 2021 | **Cilt – Volume:** 6 | **Sayı – Issue:** Özel 1 | **Sayfa / Pages:** 41-49

Atıf/Cite as: Koçak, M. ve Baltacı, N. "Covid-19 Pandemi Sürecinde Gebelerin Psikososyal Sorunları ve Hemşirelik Bakımı - Psychosocial Problems and Nursing Care of Pregnancy During the Covid-19 Pandemic Process". Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi- Journal of Samsun Health Sciences 6(Ö.1), Aralık 2021: 41-49. <https://doi.org/10.47115/jshs.952804>

Yazar Notu: : Bu çalışma "IV. Hemşireliği Güçlendirme Sempozyumu" nda (26-28 Mayıs 2021, Samsun) sözel bildiri olarak sunulmuştur.

Sorumlu Yazar: Nazlı BALTACI

Copyright © Published by Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi – Ondokuz Mayıs University, Faculty of Health Sciences, Samsun, Turkey. All rights reserved.

COVID-19 PANDEMİ SÜRECİNDE GEBELERİN PSİKOSOSYAL SORUNLARI VE HEMŞİRELİK BAKIMI

ÖZ:

Covid-19 hastalığı 2019 yılında ilk Wuhan'da ortaya çıkan bulaşıcılığı yüksek bir hastalıktır. Hastalığın tüm dünyaya hızla yayılması ile Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi ilan edilmiştir. Pandemiye ilişkin koşullar ve alınan önlemler bireylerde stres, anksiyete ve depresyon düzeyini artırmaktadır. Gebelik dönemi fizyolojik, hormonal ve biyopsikososyal değişimler nedeniyle kadının ruhsal olarak daha hassas olduğu ve psikososyal sorunlara daha eğilimli olduğu bir süreçtir. Bu nedenle gebeler Covid-19 pandemisinden en çok etkilenen gruplardır. Dünya genelinde bu salgının yayılmaması için alınan önlemler, pandeminin seyri, günlük yaşam değişiklikleri ve sosyal izolasyondan dolayı aile ya da arkadaş desteğinin azalması gebeleri psikososyal olarak tehdit altında bırakmaktadır. Gebelerin sağlık kurumlarına ulaşım zorluğu, hastalığa bağlı kayıplarının yası, maddi zorlukları ve hastalığın gebelere etkisine ilişkin belirsizlikler, psikolojik sorunları artırmaktadır. Covid-19 pandemisi sürecinde sosyal sorunların artışı da gebelikte psikolojik sorunları ortaya çıkarabilmektedir. Bu nedenle gebelerin pandemi sürecinde psikolojik ve sosyal açıdan desteğe ve bakıma ihtiyaçları vardır. Gebelerin ruh sağlığının korunması maternal ve fetal sağlık için önemlidir. Pandemi sürecinde hemşirelerin gebelere psikososyal sorunlarla baş etme yöntemlerini öğretmesi ve geliştirmesini desteklemesi, bütüncül bir yaklaşımla bakım sunması gerekmektedir. Gebelik izlemlerinde kadınların psikolojik sorunları belirlenmeli ve takip edilmeli, duyarlı, bireye özgü bir bakım sağlanmalı, tele-danışmanlık yapılmalı ve sosyal desteği arttırmaya yönelik aile bireyleriyle görüşülmelidir. Bu çalışma Covid-19 pandemisinin neden olduğu sorunların gebelerin psikososyal durumuna etkisini ve bu konuda hemşirelik bakımının öneminin ortaya konulması amacıyla yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Covid-19 virüsü; Gebelik; Hemşirelik bakımı; Psikososyal

PSYCHOSOCIAL PROBLEMS AND NURSING CARE OF PREGNANCY DURING THE COVID-19 PANDEMIC PROCESS

ABSTRACT:

Covid-19 disease is a highly contagious disease that first appeared in Wuhan in 2019. With the rapid spread of the disease all over the world, it was declared a pandemic by World Health Organization. The conditions of the pandemic and the

measures taken increase the levels of stress, anxiety and depression in individuals. Pregnancy is a period in which women are psychologically more sensitive and also more prone to psychosocial problems due to physiological, hormonal and biopsychosocial changes. Therefore, pregnant women are among the groups most affected by the Covid-19 pandemic. The measures taken around the world to prevent the spread of this epidemic, the course of the pandemic, changes in daily life and decreases in family or friend support due to social isolation put pregnant women under threat psychosocially. Difficulty in accessing health institutions for pregnant women, mourning of their loss due to disease, financial difficulties and uncertainties regarding the effects of the disease on pregnant women increase psychological problems. The increase in social problems during the Covid-19 pandemic can also cause psychological problems during pregnancy. For this reason, pregnant women need psychological and social support and care during the pandemic. Protecting mental health of pregnant women is important for maternal and fetal health. During the pandemic process, nurses should teach pregnant women to cope with psychosocial problems and support the development of these methods and provide care with a holistic approach. During pregnancy follow-ups, women's psychological problems should be identified and followed, a sensitive and individualized care should be provided, telecounseling should be provided and meetings should be made with family members to increase social support. This study was conducted to find out the effects of problems caused by the Covid-19 pandemic on pregnant women's psychosocial states and the importance of nursing care in this regard.

Keywords: Covid-19 virus; Nursing care; Pregnancy; Psychosocial

GİRİŞ

Covid-19 (koronavirüs) hastalığı 2019 yılında ilk kez Wuhan'da ortaya çıkan bulaşıcılığı yüksek bir hastalıktır. Hastalığın dünya çapında yayılım göstermesiyle Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından pandemi ilan edilmiştir (Biçer ve ark., 2020). Covid-19 pandemisi, gebeler dahil olmak üzere çoğu bireyin fiziksel ve psikososyal sağlığı açısından ciddi tehditler oluşturmaktadır (Çapar Çiftçi ve ark., 2020).

Gebelik dönemi fizyolojik, hormonal ve psikososyal değişimler nedeniyle kadının ruhsal olarak daha hassas olduğu ve psikososyal sorunlara daha eğilimli olduğu bir süreçtir. Bu nedenle gebeler Covid-19 pandemisinden en çok etkilenen gruplardandır. Covid-19 pandemisinin gebelerin stres, endişe ve depresyon düzeyini arttığı bilinmektedir (Sinaci ve ark., 2020; Mızrak Şahin ve Can, 2020).

Gebeler bu süreçte genellikle hem kendi sağlıkları hem de bebeklerinin sağlıkları için oluşabilecek riskler ve pandeminin gebeliğe etkisi hakkındaki belirsizlikler nedeniyle anksiyete yaşayabilmektedir. Özellikle yüksek riskli gebelerin Covid-19 pandemisi sürecinde yüksek anksiyete düzeyine sahip olduğu bildirilmiştir (Sinaci ve ark., 2020). Gebelikte psikososyal sorunların takip edilmesi ve önlenmesi, maternal ve fetal sağlığa etkilerinin azaltılması ve koruyucu ruh sağlığı hizmetlerinin geliştirilmesi açısından oldukça önemlidir. Bu sebeple gebelik izlemlerinde fiziksel değerlendirmenin yanında psikososyal değerlendirmenin de yapılması holistik bir yaklaşım için gereklidir (Yıldız, 2011).

Gebenin psikososyal sorunlarının önlenmesi ve tedavisinde, zor durumlarla baş edebilmesinde sosyal destek önemli bir yere sahiptir. Sosyal destek, gebenin annelik rolüne adaptasyonunu ve sorunlarla baş etmeyi olumlu yönde etkilerken bebeğine olan duyarlılığını artırmakta ve yakın çevresiyle ilişkilerini kolaylaştırmaktadır. Destek eksikliği ise tüm bunları olumsuz etkileyebilmektedir (Mermer ve ark., 2010). Covid-19 pandemisinde, enfeksiyonun yayılımının önlenmesi amacıyla uygulanan izolasyon, gebelerin yakın çevresiyle olan etkileşimini ve sağlık profesyonellerinden alacağı desteği azaltarak sosyal destek imkanlarını kısıtlamaktadır. Sosyal desteğin anne ve bebek sağlığı açısından önemli olması nedeni ile bu önlemler gebeler için endişe vericidir (Giesbrecht ve ark., 2021).

Hemşirelerin pandemi sürecinde gebelerin psikososyal sağlığını korumada rolü büyüktür. Hemşireler Covid-19 sürecinde gebelerin var olan psikolojik gereksinimlerini göz ardı etmemeli, yoğun kaygı yaşama eğiliminde olduklarının farkında olmalı, psikososyal sorunları erken tanılmalı ve takip etmelidir (Aydın ve ark., 2020; Mızrak Şahin & Can, 2020). Öte yandan pandemi sürecinde psikososyal açıdan riskli ve önemli bir grup olan gebelere psikososyal destek sağlamak için eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin etkin şekilde yürütülmesi gerekmektedir. Bu nedenle bu derleme pandeminin neden olduğu sorunların gebelerin psikososyal durumuna etkisini ve bu konuda hemşirelik bakımının öneminin ortaya konulması amacıyla yapılmıştır.

Covid-19 Pandemisi ve Gebelik

Gebelikte Covid-19 enfeksiyonuna ilişkin mevcut ve olası fiziksel sorunlar, psikolojik ve sosyal sorunları beraberinde getirebilmektedir. DSÖ, gebelerde Covid-19 enfeksiyonu insidansının düşük olduğunu bildirmiştir (Özcan ve ark., 2020). Gebelerde Covid-19 enfeksiyonunun insidansı düşük olsa da Covid-19 enfeksiyonunun sebep olduğu ateş, gebeliğin ilk trimestrında düşüğe ve son trimestrında erken doğuma sebep olabilmektedir (Büyükkayacı Duman, 2020). Bunların yanı sıra Covid-19 enfeksiyonunun büyük oranda SARS virüsü ile benzerlik gösterdiği bilinmektedir. Yapılan bir çalışmada, SARS virüsüyle enfekte olan 12

gebenin %50'sinin yoğun bakımda takip edildiği, %33'ünün mekanik ventilasyona ihtiyaçları olduğu, 7 gebeden 4'ünün düşük yaptığı, 24. haftadan sonra enfekte olan gebelerde ise preterm eylem gerçekleştiği bildirilmiştir (Wong ve ark, 2004). Wuhan'da yapılan bir çalışmada ise herhangi bir kronik rahatsızlığı bulunmayan üçüncü trimesterde Covid-19 olan 9 gebe ele alınmış; 7 gebede 36.5-38.8 aralığında seyreden titreme olmaksızın yüksek ateş, 4 gebede boğaz ağrısı, 2 gebede halsizlik ve 3 gebede miyalji görüldüğü, nefes darlığı, gastrointestinal semptomlar ve preeklampsi gelişen ise birer gebenin olduğu bildirilmiştir. Enfeksiyonun başlamasından sonra iki gebe kadında fetal distres ve erken membran rüptürü meydana gelmiştir. Ayrıca Covid-19 enfeksiyonu geçiren gebelerin klinik belirtileriyle gebe olmayanların klinik belirtilerinin benzer olduğu belirtilmiştir. Bu gebelerden ikisinin doğum sonu bebeklerinde ciddi akut solunum sendromu bulunduğu, olası dikey bulaşın olduğu ve detaylı değerlendirmenin gerektiği ifade edilmiştir (Chen ve ark., 2020).

Gebeler Covid-19 enfeksiyonuna gebe olmayan kişilere kıyasla daha duyarlı değildir ancak prenatal dönemde gebelerin düzenli bakım alma gereksinimleri gebelerin Covid-19 enfeksiyonuna yakalanma riskini artırmaktadır. Bu sebeple Covid-19 pandemisi sürecinde, prenatal dönemde kontrollerin gebeliğin 16. haftasından 40. haftasına kadar 6 kez yapılması önerilmektedir (Api ve Ceyhan, 2020; Sevimli Güler ve ark., 2020; Zeren Öztürk ve Aksu, 2020).

Covid-19 Pandemi Sürecinde Gebelerin Psikososyal Sorunları

Gebelikte artan progesteron ve östrojen hormonları ile birlikte kaygı ve stres düzeyi arttığı için kadınlar gebelik sürecinde psikolojik açıdan hassastırlar. Bu hassasiyet sonucunda psikososyal sorunların görülme sıklığı gebelik sürecinde artmaktadır (Çapar Çiftçi ve ark, 2020). Gebelik izlemleri, doğum öncesi rahatsızlıklar ve riskler, doğum planlaması, doğum sonu izlemler, korunma yöntemleri ve bebek bakımı gibi konular gebeler için stres kaynağıdır. Bunlara Covid-19 hastalığı ve sürecine ilişkin belirsizlikler eklendiğinde gebelerin kendilerinin ve bebeklerinin sağlıklarına ilişkin yaşadıkları stres daha çok artmaktadır (Aydın Doğan ve ark, 2020; Ünal ve ark., 2020). Covid-19 enfeksiyonu yüksek riskli gebelerde daha ciddi seyredebilmektedir. Yüksek riskli gebeler Covid-19'a karşı savunmasız grupta olduğu için, yüksek düzeyde kaygı yaşayabilmekte ve daha çok desteğe ihtiyaç duyabilmektedir (Özkeçeci ve Güvenç, 2020; Sinaci ve ark., 2020).

Covid-19 hastalığının yayılmasını önlemek için alınan tedbirler kapsamında sosyal izolasyon ve kendi kendine karantina uygulamaları, gebelerin korku, endişe, özgürlük kısıtlanması, belirsizlik gibi olumsuz duygulanımlarını artırırken günlük yaşamlarında ve sosyal ilişkilerinde önemli değişikliklere sebep olmaktadır. Çoğu gebe kadın bu süreçte evden dışarı çıkamadığı için kendini çaresiz hissettiğini ifa-

de etmektedir (Mızrak Şahin ve Can., 2020). Sosyal izolasyon sebebiyle gebelerin aileleri ve arkadaşlarıyla kısıtlı şekilde görüşebilmeleri nedeniyle yalnızlaştıkları ve sosyal etkileşimlerinin azaldığı bilinmektedir (Dodgson ve ark., 2010; Kotabagi ve ark., 2020; Sevimli Güler ve ark., 2020).

Covid-19 pandemisi sürecinde doğum öncesi eğitimler (gebe okulları) ve gebelik izlemleri kesintiye uğramaktadır (Mızrak Şahin ve Can., 2020). Bu durum gebelerin kendilerinin ve bebeklerinin durumuna ve bakımına ilişkin belirsizlikleri ve endişeleri beraberinde getirmektedir. Gebelerin toplu eğitimler sırasında kendilerine rol model olabilecek ya da deneyimlerini paylaşabileceği kişilerle etkileşim kuramaması, önemli bir engel oluşturarak gebelerin psikososyal sorunlarını artırabilmektedir. Gebelerin diğer kaygı kaynakları ise gebelik izlemlerinde bulaş riski, sağlık hizmetlerine kısıtlı ulaşım, tedbirler gereği yaşanan maddi zorluklar, sevdiklerini kaybetme, ulaşım zorlukları, uzaktan çalışma ve sosyal desteğe ulaşmada yetersizlikler yer almaktadır. Medyada hızlı şekilde değişen bilgiler de endişelerini artırabilmektedir (Dodgson ve ark., 2010; Kotabagi ve ark., 2020; Sevimli Güler ve ark., 2020). Ayrıca pandemi sürecinde aile içi çatışmalar ve partner şiddeti görülebilmekte ve gebeler bu konuda daha az destek aramaktadır (Sevimli Güler ve ark., 2020; Ünal ve ark., 2020; Wastnedge ve ark., 2021). Öte yandan uyku kalitesi, gebelerin ruh sağlığını etkilemektedir. Zhang ve arkadaşları (2021)'nin yaptığı araştırmaya göre, Covid-19 pandemisi sürecinde gebelerin daha fazla uyumasının kaygı düzeyini azalttığı, ekran karşısında daha fazla vakit geçirmesinin ise kaygı düzeyini artırdığı bulunmuştur.

Pandemi hastanelerinde yapılması planlanan doğumlar, doğum sırasında bulaş riski açısından kaygı oluşturmaktadır. Bu sebeple gebelerin doğumlarını, kendilerini daha güvende hissedebilecekleri pandemi hastanesi dışında ve özel hastanelerde yapmayı tercih ettikleri bildirilmiştir (Mutlu, 2020). Ayrıca gebelerin pandemi öncesinde bir doğum planı varken pandemideki kısıtlamalar nedeniyle doğumda yanlarında olacak kişilerin bulunmayışı ve doğum planlarının değişmesi konusunda kaygılandığı belirtilmektedir (Aydın ve ark., 2020; Brooks ve ark., 2020).

Gebelik döneminde görülen psikososyal sorunların gebelerde erken doğum, düşük, preeklampsi, bulantı-kusma, fetüste ise nöropsikiyatrik hastalıklar, düşük doğum ağırlığı ve Apgar skoru ile ilişkili olabileceği bilinmektedir (Çapar Çiftçi ve ark., 2020; Kınık ve Özcan, 2020). Ayrıca doğum öncesi strese maruz kalan bebeklerin, kalmayanlara göre ileriki yaşlarda fiziksel, psikolojik ve zihinsel sorunlar yaşama olasılığı daha yüksektir (Giesbrecht ve ark., 2021). Bu nedenlerle pandemi sürecinde maternal-fetal sağlığı çok yönlü olarak korumak, geliştirmek ve bütüncül bakım sağlamak önemlidir.

Gebelerin Covid-19 Pandemisi Sürecinde Yaşadığı Psikososyal Sorunlara İlişkin Hemşirelik Bakımı

Covid-19 pandemisi sürecinde gebelerin fizyolojik desteğin dışında psikososyal desteğe de ihtiyaçları vardır (Aydın ve ark., 2020; Ge ve ark., 2021; Uzel ve Vefikuluçay Yılmaz, 2020). Gebeliği etkileyebilecek olan psikososyal sağlığın göz ardı edilmemesi ve korunması, maternal ve fetal sağlık açısından gerekli olduğundan perinatal dönemde ruh sağlığını değerlendirmek ve izlemek önemlidir (Ceulemans ve ark., 2021).

Psikososyal sorunların gebe ve fetus üzerindeki olumsuz etkileri, gebelerin bu sorunlarına erken müdahale edilmesini gerektirmektedir. Hemşireler, gebelerin Covid-19 pandemisi sırasında kaygı, stres ve depresyon düzeylerinin artabildiğini ve psikososyal gereksinimlerinin olduğunu farkında olmalı, çok yönlü psikososyal destek sağlamalıdır (Mızrak Şahin ve Can, 2020). Pandemi sürecinde gebelik boyunca duyguların ifade edilmesi, stresle baş etme stratejilerinin kullanılması, aile içi ilişkilerin düzenlenmesi ve sosyal destek sistemlerinin harekete geçirilmesi gerekmektedir (Uzel ve Vefikuluçay Yılmaz, 2020). Hemşireler Covid-19 pandemisinin gebelerde yarattığı psikososyal sorunları özenle değerlendirmeli, gerektiğinde bizzat kendisi ya da psikososyal destek sağlayabilecek birim ve ruh sağlığı uzmanları aracılığıyla destek sağlanmalıdır. Sağlık profesyonellerinin psikososyal desteği, klinik bakımın mümkün olmadığı durumlarda telefon görüşmesi ya da çevrimiçi ortamlar ile sunması önemlidir (Kınık ve Özcan, 2020).

Gebelere Covid-19 pandemisine ilişkin güvenilir bilgiler, ulusal ve uluslararası öneriler ve kanıt temelli uygulamalar anlatılmalı, kaygıyı artıran belirsizlikleri giderecek ve gebenin farkındalığını artıracak eğitim ve danışmanlık yapılmalıdır (Aydın ve ark., 2020; Çapar Çiftçi ve ark., 2020). Hemşireler gebelikte stresi azaltmak için önerilen meditasyon, solunum egzersizleri, gevşeme yöntemleri, düzenli uyku ve beslenme önerilerinde bulunmalıdır (Mattioli ve ark., 2020; Özkeçeci ve Güvenç, 2020). Ayrıca gebelere ülkemizde pandeminin psikolojik etkisini azaltmak amacıyla kurulan “81 il psikososyal destek hattı” ve Covid-19 hakkında güvenilir ve doğru bilgiye ulaşmak için kurulan “ALO 189 Korona danışma hattı” hakkında bilgilendirme yapılmalıdır. Bu destek hatlarının dışında akıllı cihazlar için geliştirilen güvenilir yazılımlar kullanılarak gebeler pandeminin stresli sürecinden uzak tutulabilir (Mızrak Şahin ve Can; 2020).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Gebeler, Covid-19 enfeksiyonuna yakalanma açısından gebe olmayanlarla aynı riske sahip olsa da psikososyal sağlık açısından riskli gruptadır. Covid-19 pandemisi gereği alınan önlemler, pandeminin yarattığı engellenme ve belirsizlikler

gebelerin psikososyal sağlığını olumsuz etkilemektedir. Bu durum doğum öncesi, doğum ve doğum sonrası dönemler için risk oluşturmaktadır. Covid-19 pandemi sürecinde gebelerin ruh sağlığının korunması maternal ve fetal sağlık açısından çok önemlidir. Hemşireler, gebelerin pandemiye ilişkin psikososyal sorunlarını belirlemeli, izlemeli, psikososyal destek sağlamalı ve sorunlarla baş etme yöntemlerini öğretmelidir. Bu yönde pandemi sürecinde çevrimiçi araçlar aracılığıyla kanıta dayalı uygulamaların yer aldığı eğitim ve danışmanlık sunulabilir. Gebelerin, bu süreci yaşayan diğer gebeler ile aktif iletişim kurmasını sağlayacak sistemler oluşturulabilir. Gebelere duyarlı, bireye özgü holistik bir yaklaşımla tele-danışmanlık yapılabilir ve psikososyal desteği artırmaya yönelik aile bireyleriyle de görüşülebilir.

Çıkar Çatışması: Araştırmacılar arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Finansal Destek: Yazarların, sponsor veya ticari bir firma ile ilişkisi bulunmamaktadır, yazarlar çalışma için finansal destek almamışlardır.

Yazar Katkısı: Çalışma konsepti/Tasarımı: Meltem Koçak, Nazlı Baltacı, Yazı taslağı: Meltem Koçak, Nazlı Baltacı, Makalenin son halinin onaylanması: Meltem Koçak, Nazlı Baltacı.

KAYNAKLAR

- Api, O., & Ceyhan, M. (2020). Covid-19 Doğum ve Sezaryen Uygulamaları. Gökaslan H, (Ed.). Kadın Hastalıkları ve Doğum - Covid-19 içinde (s.21-28). Ankara: Türkiye Klinikleri.
- Aydın, R., Kızılkaya, T., Hancıoğlu Aytaç, S., & Taşlar, N. (2020). COVID-19 pandemisinde; gebelik, doğum ve doğum sonu dönemde kadınların sosyal destek gereksinimi ve ebelik yaklaşımları. *Turkish Studies*, 15(4), 679-690. <https://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.44489>.
- Biçer, İ., Çakmak, C., Demir, H., & Kurt, ME. (2020). Koronavirüs anksiyete ölçeği kısa formu: Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi*, 25(1), 217-223.
- Brooks, S. K., Weston, D., & Greenberg, N. (2020). Psychological impact of infectious disease outbreaks on pregnant women: rapid evidence review. *Public health*, 189, 26-36. <https://doi.org/10.1016/j.puhe.2020.09.006>
- Büyükkayacı Duman, N. (2020). Covid-19'un Kadın Yüzü. Akkuzu G, (Ed), Covid-19 Pandemisi: Pandemi Dönemlerinde Üreme Sağlığı içinde (s. 52-57). Ankara: Türkiye Klinikleri.
- Ceulemans, M., Foulon, V., Ngo, E., Panchaud, A., Winterfeld, U., Pomar, L., Lambelet, V., Cleary, B., O'Shaughnessy, F., Passier, A., Richardson, J. L., Hompes, T., & Nordeng, H. (2021). Mental health status of pregnant and breastfeeding women during the COVID-19 pandemic-A multinational cross-sectional study. *Acta obstetrica et gynecologica Scandinavica*, 10.1111/aogs.14092. Advance online publication. <https://doi.org/10.1111/aogs.14092>.
- Chen, H., Guo, J., Wang, C., Luo, F., Yu, X., Zhang, W., Li, J., Zhao, D., Xu, D., Gong, Q., Liao, J., Yang, H., Hou, W., & Zhang, Y. (2020). Clinical characteristics and intrauterine vertical transmission potential of COVID-19 infection in nine pregnant women: a retrospective review of medical records. *Lancet* (London, England), 395(10226), 809-815. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30360-3](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30360-3)
- Çapar Çiftçi, M., Erdoğan, G., & Ediz, Ç. (2020). Covid-19'un Gebelerdeki Kaygı Düzeyine Etkisi. Gürhan N, (Ed), *Pandemide Psikiyatri Hemşireliği* içinde (s. 30-33). Ankara: Türkiye Klinikleri.
- Dodgson, J. E., Tarrant, M., Chee, Y. O., & Watkins, A. (2010). New mothers' experiences of social disruption and isolation during the severe acute respiratory syndrome outbreak in Hong Kong. *Nursing & Health Sciences*, 12(2), 198-204. <https://doi.org/10.1111/j.1442-2018.2010.00520.x>.
- Ge, Y., Shi, C., Wu, B., Liu, Y., Chen, L., & Deng, Y. (2021). Anxiety and adaptation of behavior in pregnant zhuang

- women during the Covid-19 pandemic: A mixed-mode survey. *Risk Management and Healthcare Policy*, 14: 1563-1573. <https://doi.org/10.2147/RMHP.S303835>.
- Giesbrecht, G. F., Bagshawe, M., van Sloten, M., MacKinnon, A. L., Dhillon, A., van de Wouw, M., Vaghef-Mehrabany, E., Rojas, L., Cattani, D., Lebel, C., & Tomfohr-Madsen, L. (2021). Protocol for the pregnancy during the Covid-19 pandemic (pdp) study: a longitudinal cohort study of mental health among pregnant Canadians during the Covid-19 pandemic and developmental outcomes in their children. *JMIR research protocols*, 10(4), e25407. <https://doi.org/10.2196/25407>.
- Kınık, E., & Özcan, H. (2021). Covid-19'lu veya Covid-19 saptanan gebelerde holistik yaklaşım. *Batı Karadeniz Tıp Dergisi*, 5(1), 1-6. <https://doi.org/10.29058/mjwbs.827782>.
- Kotabagi, P., Fortune, L., Essien, S., Nauta, M., & Yoong, W. (2020). Anxiety and depression levels among pregnant women with COVID-19. *Acta Obstetrica et Gynecologica Scandinavica*, 99(7), 953-954. <https://doi.org/10.1111/aogs.13928>.
- Mattioli, A. V., Nasi, M., Cocchi, C., & Farinetti, A. (2020). Covid 19 outbreak: impact of mental health and induced stress on cardiovascular disease risk burden. *Future Cardiology*, 16(6), 539-542. <https://doi.org/10.2217/fca-2020-0055>
- Mermer, G., Bilge, A., Yücel, U., & Çeber, E. (2010). Gebelik ve doğum sonrası dönemde sosyal destek algısı düzeylerinin incelenmesi. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 1(2), 71-76.
- Mızrak Şahin, B., & Can, M. (2020). Yeni Tıp Koronavirüs (COVID-19) Pandemisinde Toplumsal İzolasyon Gerekliliğinin Gebeler Üzerindeki Psikososyal Etkisi. Gürhan N, (Ed.), *Pandemide Psikiyatri Hemşireliği içinde* (s. 40-43). Ankara: Türkiye Klinikleri.
- Mutlu, S. (2020). Covid-19 pandemisinin, bölgemizdeki 3. basamak pandemi hastanesindeki doğum sayısı ve şekline etkisi. *Journal of Biotechnology and Strategic Health Research*, 4(2), 115-120. <https://doi.org/10.34084/bshr.728865>.
- Özcan, H., Elkoca, A., & Yalçın, Ö. (2020). COVID-19 enfeksiyonu ve gebelik üzerindeki etkileri. *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi (COVID 19 Özel Sayısı)*, 43-50. <https://doi.org/10.21673/anadoluklin.708151>.
- Özkeçeci, F., & Güvenç, G. (2020). Covid-19 Pandemisinde Riskli Gebeliklerin Yönetimi. Akkuzu (Ed.), *Covid-19 Pandemisi: Pandemi Dönemlerinde Üreme Sağlığı içinde* (s.30-37). Ankara: Türkiye Klinikleri.
- Sevimli Güler, D., Aslan, B., & Aydın Kartal, Y. (2021). Gebelik, doğum ve doğum sonu dönemde Covid-19 enfeksiyonu ve yönetimi. *Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(1), 1-5. <https://doi.org/10.30934/kusbed.755895>.
- Sinacı, S., Özden Tokalioğlu, E., Ocal, D., Atalay, A., Yılmaz, G., Keskin, H. L., Erdinc, S. O., Sahin, D., & Moraloglu Tekin, O. (2020). Does having a high-risk pregnancy influence anxiety level during the COVID-19 pandemic?. *European journal of obstetrics, gynecology, and reproductive biology*, 255, 190-196. <https://doi.org/10.1016/j.ejogrb.2020.10.055>.
- Uzel, A., & Vefikuluçay Yılmaz, D. Dezavantajlı Gruplar İçinde Yer Alan Kadınların Psikososyal Sağlığı. Yılmaz M, (Ed.), *Dezavantajlı Gruplar ve Ruh Sağlığı içinde* (s.22-27). Ankara: Türkiye Klinikleri.
- Ünal, E., Atik, D., & Gözüyeşil, E. (2021). Covid-19 pandemisi ve kadınlar. *Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4(1), 1-8. <https://doi.org/10.48124/husagbilder.825346>.
- Wastnedge, E., Reynolds, R. M., van Boeckel, S. R., Stock, S. J., Denison, F. C., Maybin, J. A., & Critchley, H. (2021). Pregnancy and COVID-19. *Physiological Reviews*, 101(1), 303-318. <https://doi.org/10.1152/physrev.00024.2020>.
- Wong, S. F., Chow, K. M., Leung, T. N., Ng, W. F., Ng, T. K., Shek, C. C., Ng, P. C., Lam, P. W., Ho, L. C., & To, W. W. (2004). Pregnancy and perinatal outcomes of women with severe acute respiratory syndrome. *American journal of obstetrics and gynecology*, 191(1), 292-297.
- Yıldız, H. (2011). Gebelikte psikososyal sağlığı değerlendirme ölçeği geliştirme çalışması. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, 4(1), 63-74.
- Zeren Öztürk, G., & Aksu, S. B. (2020). Covid-19 Pandemisinde Bebek Aşı-İzlem ve Gebe Takibi. Set T, (Ed.), *Aile Hekimliği ve Covid-19 Pandemisi içinde* (s.49-55). Ankara: Türkiye Klinikleri.
- Zhang, Y., Zhang, Y., Deng, R., Chen, M., Cao, R., Chen, S., Chen, K., Jin, Z., Bai, X., Tian, J., Zhou, B., & Tian, K. (2021). Association of sleep duration and screen time with anxiety of pregnant women during the COVID-19 pandemic. *Frontiers in Psychology*, 12, 646368. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.646368>.

